

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ
НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Виконала:

студентка II курсу Ang1-M20z групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (англійська)
з додатковою предметною
спеціальністю Мова і література
(німецька)

Сцібан Наталія Йосифівна

Керівник:

Главацька О.І., кандидат
філологічних наук, доцент, доцент
кафедри англійської мови

Рецензент:

Боднарчук Т.В., кандидат
педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри німецької мови

Кам'янець-Подільський - 2021 року

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ	8
1.1 Аспекти проблемного навчання	8
1.2 Складові проблемного навчання	12
1.3 Способи створення проблемних ситуацій	21
1.4 Активні методи проблемного навчання	23
1.5 Методичні аспекти проведення навчально-тематичної дискусії ..	24
Висновок до розділу	42
РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	43
2.1 Застосування проблемних ситуацій у компетентісно орієнтованому навчанні	43
2.2 Практичні аспекти технології проблемного навчання	52
2.3 Технології створення проблемних ситуацій	54
2.4 Навчання ведення дискусії з використанням проблемних ситуацій.....	63
Висновок до розділу	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗЗО – заклад загальної середньої освіти

ІКК – іншомовна комунікативна компетентність

ІМ – іноземна мова

ПС – проблемна ситуація

ВСТУП

Зміна зовнішньої та внутрішньої політики суверенної України, її стратегічний курс на приєднання до світової спільноти сприяє розширенню контактів з людьми різних мов і культур, подальшому розвитку інтеграційних та міграційних процесів, нових інформаційних і комунікативних технологій.

Визначено, що багатомовність є відображенням культурного розмаїття, найкращою гарантією взаєморозуміння між народами, основною метою в галузі вивчення іноземних мов (ІМ) громадянами Європейської спільноти[13, с. 2].

Культура країни мови, що вивчається, стає невід'ємною частиною змісту навчання ІМ у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Тому актуальним завданням є вдосконалення процесу навчання ІМ в ЗЗСО, основною метою якого є іншомовна комунікативна компетентність (ІКК). Сьогодні з'являється нагальна необхідність доповнення й уточнення існуючих підходів до організації освітнього процесу з ІМ в шкільній освіті.

Нині основні орієнтири розвитку освіти в суспільстві дуже змінилися – знання не передаються, а отримуються в процесі особистісно-значущої діяльності. Оскільки сучасне навчання ІМ відбувається в умовах полілогу культур, тобто інтенсивного спілкування та співпраці між країнами і людьми з різними мовами та культурними традиціями, то і навчання ІМ передбачає розвиток здатності учнів використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток учнів засобами ІМ для підготовки їх до міжкультурного спілкування в різноманітних галузях життєдіяльності[13, с. 2].

Модернізація та інтенсивний розвиток освіти, жорстка конкуренція на ринку праці зумовлюють необхідність у підготовці професійних фахівців, які здатні до ефективного спілкування без мовного бар'єру на високому рівні, самостійного вирішення практичних питань з іноземними колегами.

Успішність іншомовної підготовки учнів залежить від змісту навчання, який має бути спрямований на оволодіння ІМ як засобом спілкування в реальних життєвих ситуаціях [7, с. 12].

Проблема створення на уроці умов, наближених до реального спілкування, залишається однією з центральних у методиці навчання ІМ. Найважливішим засобом навчання реальної комунікації можна вважати мовленнєву ситуацію – такі умови й обставини, які є особистісно-значущими для мовця та спонукають його до мовленнєвої діяльності, визначають зміст і мовне оформлення висловлювань.

Одним із способів активізації діяльності здобувачів освіти у навчанні групового спілкування англійською мовою, а отже, і підвищення ефективності навчання ІМ, є проблемний метод навчання, що базується на використанні проблемних завдань [1, с. 29].

Ситуативність здатна відтворювати комунікативну реальність і тим самим викликати інтерес до справжнього спілкування [27]. Питання використання ситуаційних завдань для активізації мовленнєвої діяльності часто обговорюється в методичній літературі.

У методичних публікаціях частіше розглядаються теоретичні питання, а проблемам добору і створення ситуацій приділяється недостатньо уваги.

Актуальність досліджуваної теми визначається новими підходами до навчання завдяки комунікативно-діяльнісному підходу, адже роль особистості у сучасному світі значно розширилася – відкритий міждержавний простір вимагає від молодого людини активного спілкування у процесі співпраці з іншомовними сусідами; знання ІМ необхідне при опрацюванні зарубіжного досвіду, бо товари і послуги з-за кордону зайняли значне місце у нашому суспільстві; а також відстоювання власної думки із спеціалістами з різних країн неможливе без уміння логічно та зв'язно говорити ІМ.

Отже, актуальність проблеми зумовила вибір теми дипломної роботи: «Застосування проблемних ситуацій для формування іншомовної

комунікативної компетентності на уроках англійської мови у закладах загальної середньої освіти».

Об'єкт дослідження: навчальна діяльність учнів на уроках англійської мови.

Предмет дослідження: формування ІКК учнів ЗЗСО з використанням проблемних ситуацій (ПС).

Мета роботи: розкрити специфіку застосування проблемних ситуацій для формування ІКК та виявити ефективні шляхи і методичні прийоми їх використання на уроках англійської мови у ЗЗСО.

Завдання дослідження:

- розглянути питання запровадження проблемних ситуацій для формування ІКК у процес навчання іноземних мов і культур у ЗЗСО;
- описати основні критерії технології проблемного навчання;
- зазначити аспекти проблемного навчання та його складові;
- дослідити способи створення проблемних ситуацій та методичні аспекти проведення навчально-тематичної дискусії;
- описати активні методи проблемного навчання;
- розглянути практичні аспекти технології проблемного навчання та технології створення проблемних мовленнєвих ситуацій;
- схарактеризувати методичні аспекти навчання ведення дискусії з використанням проблемних ситуацій на уроках ІМу компетентісно орієнтованому навчанні.

Гіпотеза дослідження. У своєму дослідженні ми припускаємо, що застосування проблемних ситуацій на уроках ІМ у ЗЗСО буде мотивувати пізнавальну активність учнів та формувати ІКК школярів.

Для обґрунтування теоретичних положень та опису практичних завдань було використано **методи:** теоретико-аналітичний (вивчення й аналіз методичної, педагогічної, психологічної, психолінгвістичної, соціально-культурологічної літератури з проблеми дослідження); загальнодидактичний (аналіз підручників, робочих програм, навчальних

посібників), порівняльний та описовий методи; критичний аналіз власного досвіду роботи з учнями та студентами.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: удосконалено та апробовано застосування проблемних ситуацій для формування ІКК та для мотивації пізнавальної діяльності учнів на уроках англійської мови у ЗЗСО.

Практичне значення роботи визначається можливістю застосування її основних положень та висновків у закладах вищої освіти у курсі «Методика навчання іноземних мов і культур», при написанні курсових, дипломних робіт, при укладанні методичних посібників та при проведенні занять у ЗВО.

Результати дослідження **апробовано** на науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2020 році, за результатами якої опубліковано статтю «Використання проблемних мовленнєвих ситуацій у процесі компетентісно орієнтованого навчання». На засіданні студентського наукового гуртка *Сучасні технології навчання іноземних мов і культур* було представлено доповідь на тему: «Застосування проблемних ситуацій для формування іншомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови у закладах загальної середньої освіти».

Матеріалом дослідження слугували наукові праці методистів, чинні підручники, література з психології, посібники з методики викладання ІМ та власний досвід, яким послуговувалися під час проходження асистентської практики в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та практичної роботи вчителем англійської мови у Чортківській гімназії імені Маркіяна Шашкевича Чортківської міської ради Тернопільської області.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У своїй діяльності людина повсякчас стикається з низкою проблем, які потребують розв'язання. Пошук їх розв'язання починається з мислення. У мисленні активізуються процеси, які допомагають раціонально осмислити проблему та віднайти способи її розв'язання. Цей процес ґрунтується на вмінні аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати та абстрагувати.

Проблемний метод навчання, що базується на використанні проблемних завдань є одним із способів активізації діяльності учнів у навчанні групового спілкування англійською мовою, а отже, і підвищення ефективності навчання у ЗЗСО.

У першому розділі розглянуто основні критерії технології проблемного навчання, а саме: його аспекти та складові, способи створення проблемних ситуацій, названо активні методи проблемного навчання, описано методичні аспекти проведення навчально-тематичної дискусії.

У другому розділі ми розглянули питання створення та застосування проблемних мовленнєвих ситуацій у компетентісно орієнтованому навчанні у ЗЗСО: зазначили практичні аспекти технології проблемного навчання та створення проблемних ситуацій на уроках ІМ; детально схарактеризували структуру організації та проведення дискусії з використанням проблемних ситуацій.

Ретельно опрацювавши методичну літературу та ознайомившись з передовим досвідом вчителів і методистів, ми дійшли наступних висновків:

- вивчення ІМ неможливе без її постійного практичного застосування;
- мета активізації технології проблемного навчання полягає в тому, щоб сформувати систему розумових дій, за допомогою яких учень зможе, використовуючи отримані знання, розв'язати нестандартні, нестереотипні задачі;

– проблемне навчання – це дидактична система, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, на прийомах і методах викладання та учіння з елементами наукового пошуку;

– проблемне навчання, з боку вчителя, передбачає проблемне викладання, тобто створення системи послідовних проблемних ситуацій і управління процесом їх вирішення;

– з боку учнів – проблемне навчання – особлива форма творчої навчальної діяльності щодо засвоєння знань і способів діяльності з наявністю аналізу проблемних ситуацій, формулювання проблем і їх розв'язання шляхом висунення припущень, обґрунтування і доведення гіпотез;

– використання проблемних ситуацій на уроці англійської мови підвищує рівень мотивації учнів до вивчення ІМ. Намагання досягти результату викликає задоволення від самого процесу і радість досягнення, що сприяє розвитку інтересу до ІМ та підвищенню рівня її опанування. Оволодіння мовою як засобом спілкування для сприйняття світу, людей та ідей відбувається ефективніше в рівноправній співпраці, активному пошуку;

– використання дискусійних методів під час вивчення ІМ є чудовим інструментом для вдосконалення розмовної англійської мови, розвитку креативності, а також підвищення соціальної адаптації учнів;

– щоб навчити учнів вести спілкування у межах певних комунікативних ситуацій, потрібно в них сформувати здатність не лише сприймати мовлення інших, але й адекватно реагувати на наміри співрозмовників;

– навчально-мовленнєві ситуації є тим дидактичним засобом, який стимулює до активної комунікативної діяльності і здатен забезпечувати поступове адаптування учнів до реальних умов спілкування відповідно до передбачених навчальною програмою комунікативних компетентностей;

– за допомогою використання технологій проблемного навчання можна виявити індивідуальні нахили кожного учня; навчати спостерігати, досліджувати, аналізувати розумову діяльність, оскільки немає готових відомостей в підручнику; вчитися слухати один одного, поважати думку інших; вчити жити по принципу: “не згодний – заперечуй, заперечуєш – пропонуй, пропонуєш – дій”; зацікавити учнів у пізнанні оточуючого світу; змінити роль вчителя (він – не контролер, а наставник, порадник, джерело інформації);

– на старшому ступені навчання англійської мови у ЗЗСО дискусію як прийом формування комунікативної компетенції вважаємо ефективним засобом розвитку вміння говоріння ІМ.

Під час роботи над дипломною роботою нами було удосконалено та апробовано методичні аспекти використання проблемних ситуацій у процесі навчання учнів англійської мови у Чортківській гімназії імені Маркіяна Шашкевича Чортківської міської ради Тернопільської області.

Наше дослідження підтверджує гіпотезу про те, що застосування проблемних ситуацій на уроках ІМ у ЗЗСО буде мотивувати пізнавальну активність учнів та формувати ІКК школярів.

Технологія проблемного навчання сприяє не тільки набуттю учнями необхідної системи знань, умінь та навичок, але й досягненню високого рівня їх розумового розвитку, формування в них здатності до самостійного оволодіння знань шляхом власної творчої діяльності, розвиває інтерес до навчальної праці, забезпечує ґрунтовні результати навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна Н. Технологія проблемного навчання у вивченні англійської мови. *Іноземні мови в школах України*. 2020. № 2. С. 29–33.
2. Бородіна Т. І. Використання проблемних завдань для формування мовних компетенцій у навчанні англійської мови студентів немовних спеціальностей. *Іноземні мови*. 2010. № 4. С. 36–39.
3. Гордєєва А. Й. Навчання старшокласників загальноосвітньої школи обговорення проблем англійською мовою у процесі міжкультурного спілкування : дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 249 с.
4. Гордєєва А. Й. Інтелектуальні карти як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів. *Іноземні мови*. 2012. № 4. С. 51–58.
5. Джава Н. Проблемні методи навчання іноземних мов. Дискусія. *Нова педагогічна думка*. 2005. № 3. С. 49–52.
6. Дьоміна О. М. Метод проектів як засіб розвитку творчої особистості та ефективної співпраці учнів і вчителя. *Англійська мова та література*. 2020. № 13-15. С. 45–48.
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання наук / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
8. Зайцева І. В. Особливості навчання майбутніх філологів ведення англійської дискусії з використанням проблемних ситуацій. *Іноземні мови*. 2021. № 1. С. 10–17.
9. Зайцева І. В. *Solving Problems Through Discussion*. Київ : Ленвіт, 2014. 192 с.
10. Зарівна О. Т. Дискусія як метод навчання англійської мови в технічних вузах. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер. : Філологічна. 2010. Вип. 16. С. 120–126. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_16_21.
11. Іщенко Т. М., Лібих С. П. Дискусія – шлях до формування знань та

- практичних компетенцій ділового англійського мовлення студентів-економістів старших класів. *Тренінгові технології як засіб формування знань та практичних компетенцій : досвід факультетів і кафедр* : зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. Т.2. Київ: КНЕУ, 2009. С. 576–579.
12. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». 40 с. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.
 13. Кукла О. Сучасні тенденції формування іншомовної комунікативної компетентності учнів : полікультурний аспект. *Іноземні мови в школах України*: наук.-метод. журн. 2021. № 2. С. 2–6.
 14. Мельникова Е. Л. Создание проблемных ситуаций на уроках английского языка. *Иностранные языки в школе*. 2015. № 7. С. 21–28.
 15. Мирошніченко А. В. Навчання усного мовлення. *Англійська мова та література*. 2009. № 31. С. 2–11.
 16. Муравська С. М. Дискусія як один із інтерактивних методів навчання англійського мовлення майбутніх авіафахівців. *Філологічні студії*. Вип. 16. С. 473–490.
 17. Мурадова Н. С. Коммуникативносвязующая роль культуры общения студентов технических заведений в интерактивном обучении. *Організація навчально-виховного процесу. З досвіду роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації*. / Ред. Салмай Н. М., Дибенко Н. В. Випуск 10. 2007. С. 80-95.
 18. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5–9 класи. 113 с. URL : <https://mon.gov.ua>
 19. Назаренко О. І. Особливості навчання англійської мови професійного спрямування. URL : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1154>
 20. Овчаренко З. П. Дискусія як ефективний засіб вивчення, вдосконалення англійської мови. URL : http://www.kamtsl.kpi.ua/sites/default/files/files/ovcharenko_dyskusia.pdf

21. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід. Київ : А.С.К, 2002. 192 с.
22. Проблемне навчання у вищій школі. URL : http://npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/ispu_kiovist_Ficyla_Pedagogika_VSh/750.html
23. Процюк Н. Ю. Використання навчального методу дискусії під час вивчення іноземних мов. *Англійська мова та література*. 2020. № 7–9. С. 5–8.
24. Ромашкіна Г., Васильченко А. Розвиток творчої компетентності особистості шляхом застосування інноваційних технологій. *Іноземні мови в сучасній школі*. № 4. 2012. С. 35–36.
25. Сидоренко І. А. Інтерактивні методи навчання іноземних мов професійного спрямування. *Матеріали конференції «Інтерактивні методи навчання іноземної мови професійного спрямування»*. URL : www.confesp.fl.kpi.ua
26. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Київ : Таксон, 2006. 88 с.
27. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи : пособие для учителей. Київ : Радянська школа, 1989. 158 с.
28. Сотникова С. І., Гоголева Г. В. Німецька мова (5й рік навчання), 5 клас : підруч. для закл. загальн. середн. освіти. Харків, 2018. 240 с.
29. Сучасний урок : Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. / За ред О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
30. Топтигіна Н. М. Навчання дискусії на матеріалі художніх текстів у процесі вивчення англійської як другої іноземної мови : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний ун-т. Київ, 2004. 307 с.
31. Тульнова О. В. Використання комунікативного методу навчання іноземного говоріння на практиці. *Англійська мова та література*. 2010. № 7. С. 2–4.

32. Фразеологія радіообміну англійською мовою для льотного складу:[навч.посібник] / Уклад.: А. Н. Вітряк, Н. В. Омеляненко; підред. А. Н. Вітряка. Кіровоград, 2007. 184с.
33. Харламова М. В. Методические аспекты успешного проведения дискуссии на уроке иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2014. № 12. С. 23–27.
34. Ягупов В. В. Педагогіка: [навч. посіб.]. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
35. Яковчук М. Використання мовленнєвих ситуацій у процесі компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5 класів гімназій: методичний аспект проблеми. *Іноземні мови в школах України*. 2021. № 1. С. 16–18.
36. Penny Ur. *A course in language teaching. Practice and theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 375p.
37. Dobson Julia M. *Effective Techniques for English Conversation Groups*. English Language Programs Division, 1981.
38. Dritte Welt Haus Bielefeld. *Von Ampelspiel bis Zukunftswerkstatt. Ein Dritte-Welt-Werkbuch für Unterricht, Jugend-und Bildungsarbeit*. Wuppertal, 1990.
39. Gedicke M. *Diskussionen im FU : Eine Drei-Schüler-Schow?* Fremdsprachenunterricht, 1/2003.
40. Hill L.A. *Techniques of Discussion*. London, Evans, 1980.
41. Klippel F. *Ideas. Übungsvorschläge und Arbeitsblätter für einen aktiven Englischunterricht*. Cornelsen, 2010.
42. Ur P. *A Course in language Teaching: Practice of Theory*. Cambridge University Press, 1996.